

<https://doi.org/10.30546/114578.2026.3010.105>

NƏCİB FAZİL VƏ NAZİM HİKMƏT YARADICILILARINDA FORMA VƏ MƏZMUN AXTARIŞLARI

Aydan Xəndan

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Bakı Dövlət Universiteti

<https://ORCID.org/0000-0002-3544-7334>

aydanxandan@bsu.edu.az

Xülasə

XX əsr türk poeziyasının iki əsas siması – Nəcib Fazil Qısakürək və Nazim Hikmətin poetik-estetik axtarışları elmi kontekstdə müqayisə edilir. Nəcib Fazilin poeziyası xalq və təkkə ədəbiyyatı elementlərinin Qərb simvolizmi ilə sintezinə əsaslanır və şairin “mən”, metafizik həqiqət, şəhər mühiti və insanın varlıq problemi haqqında düşüncələri formanın daxili dinamizmini müəyyənləşdirir. Nazim Hikmət yaradıcılığının ilk mərhələsində klassik-heca ənənələrinə əsaslanrsa da, sonralar sosialist ideologiyasının və rus avanqard estetikasının təsiri ilə sərbəst şeirin yeniləşdirici modelini formalaşdırmışdır. Məqalə hər iki şairin estetika, forma, ritm, poetik dil və ideya axtarışları vasitəsilə türk poeziyasının modernləşmə prosesinə təsirini analitik şəkildə qiymətləndirir.

Açar sözlər: poeziya, əruz vəznü, heca vəznü, məzmun, türk ədəbiyyatı, sərbəst vəznü.

FORM AND CONTENT RESEARCH IN THE CREATIVE ACTIVITIES OF NEJIP FAZIL KISAKUREK AND NAZIM HIKMET

Aydan Khandan

Baku State University

Abstract

This study offers a comparative analysis of the poetic and aesthetic pursuits of two major figures of twentieth-century Turkish poetry, Nejip Fazil Kisakurek and Nazim Hikmet, within an academic framework. Nejip Fazil's poetry is grounded in a synthesis of elements from folk and Sufi (tekke) literature with Western symbolism, and the poet's reflections on the self, metaphysical truth, the urban environment, and the existential condition of

human beings shape the internal dynamics of poetic form. Although Nazim Hikmet initially adhered to classical syllabic verse traditions, he later developed an innovative model of free verse under the influence of socialist ideology and Russian avant-garde aesthetics. The article analytically evaluates the impact of both poets on the modernization of Turkish poetry through their approaches to aesthetics, form, rhythm, poetic language, and ideological exploration.

Key words: poetry, aruz meter, syllabic meter, content, Turkish literature, free verse.

ПОИСКИ ФОРМЫ И СОДЕРЖАНИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ НЕДЖИПА ФАЗИЛЬ И НАЗИМА ХИКМЕТА

Айдан Хандан

Бакинский государственный университет

Резюме

В статье в научном контексте проводится сравнительный анализ поэтико-эстетических поисков двух ведущих представителей турецкой поэзии XX века – Неджипа Фазиль Кысакюрека и Назима Хикмета. Поэзия Неджипа Фазиль основана на синтезе элементов народной и суфийской (текке) литературной традиции с эстетикой западного символизма; размышления поэта о «я», метафизической истине, городской среде и экзистенциальной проблематике человеческого бытия определяют внутреннюю динамику поэтической формы. Творчество Назима Хикмета на раннем этапе опиралось на классические силлабические традиции, однако в дальнейшем под влиянием социалистической идеологии и эстетики русского авангарда им была сформирована обновлённая модель свободного стиха. В статье аналитически оценивается вклад обоих поэтов в процесс модернизации турецкой поэзии через призму их поисков в области эстетики, формы, ритма, поэтического языка и идейного содержания.

Ключевые слова: поэзия, арузный размер, силлабический размер, содержание, турецкая литература, свободный стих.

Giriş/Introduction

XX əsrin əvvəllərində türk poeziyasına yeni ruh qazandıran şairlərdən biri də Nəcib Fazil Qısakürək olmuşdur. Onun poeziyasının yeniliyini gözəl şairimiz Mikayıl Müşfiq də təqdir etmiş və Əkrəm Cəfərə yazdığı məktubunda şairin “Hörümçək toru” adlı ilk kitabı haqqında belə fikir söyləmişdir: “Məsələn, Nəcib Fazil. Doğrudan da bu hər şeydə yeni bir istedaddır. Bunun “Örümçək

ağı” namli əsərini oxumuşuq. Bir az səthi idi. Amma elastikli bir lisana malikdi. Bunu ikinci “Qaldırımlar” namli əsəri sübut etdi. “Cümhuriyyət” qəzetində bunun haqqında yazılan bir məqaləyə təsadüf etdik. Bir şeiri də buraxılmışdı. Təəssüf, həpsi yadımda deyil. Doğrudan da, gözəl qitələr. Təəssüf ki, həpsi əlimə keçmədi” [Müşfiq, 1973:88].

Nəcib Fazil 1905-ci ildə İstanbulda anadan olmuşdur. İlk təhsilini Amerikan, sonra isə Fransız Kollecinə almış, on iki yaşında Bəhriyyə Məktəbinə daxil olmuşdur. 1922-ci ildə İstanbul Universitetinin fəlsəfə bölməsinə yazılan şair 1925-ci ildə Təhsil Nazirliyi tərəfindən təhsilini davam etdirmək üçün Fransanın Sorbon Universitetinə göndərilir. Lakin Nəcib Fazil təhsilini yarımçıq qoyaraq bir il sonra vətəninə geri qayıdır. 1926-cı ildən şair bank sahəsində işləməyə başlayır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu sahə heç də şairin ürəyincə deyildi. 1939-1944-cü illərdə o, Qərb ədəbiyyatından dərs deyir. Şairliklə yanaşı, Nəcib Fazil həm də publisist kimi fəaliyyət göstərirdi. Şair 1936-cı ildə “Ağac”, 1943-də “Böyük Doğu” adlı jurnalları çıxarırdı. Nəcib Fazil həm də səhnə əsərlərinin müəllifi olmuşdur. Yazıcının ilk səhnə əsəri olan “Toxum” 1935-ci ildə qələmə alınmışdır. Eyni dövrdə N.Fazil “Bir adam yaratmaq”, “Künyə”, “Səbir daşı”, “Para”, “Nami-digər barmaqsız saleh” adlı əsərlərini də yazmışdır. Bu əsərlər arasında “Səbir daşı” və “Künyə” istisna olmaqla digərləri İstanbulda tamaşaya qoyulmuş və geniş izləyici kütləsi tərəfindən müsbət qarşılanmışdır.

Nəcib Fazilin yaradıcılığı. 17 yaşından başlayaraq şeir yazan Nəcib Fazil ilk mənzumələrini 1925-ci ildə “Hörümçək toru” kitabında toplayır. Xalq ədəbiyyatının ab-havasını daşıyan, Avropa poeziyasından türk ədəbiyyatına gələn ədəbi cərəyanların təsiri ilə yazılan, mistik, fəlsəfi fikirlərlə dolu olan, həqiqəti axtarmaq ümidi ilə yaradılan şeirlər odövrkü türk poeziyası üçün doğrudan da yeni bir nəfəs kimi idi. İlk kitabında aşiq ədəbiyyatının təsiri həm şeirlərin məzmununda, həm də formasında hiss olunur:

*Benim de yerim bu il oldu yahu,
Gençlik bahçesinde sel oldu yahu,*

*Çünkü ta derinden bağrımı yaran
O başımın tacı el oldu yahu.*

*Saçların boynumda halkalandı da,
Beni boğmak için tel oldu yahu [Kısakürek, 1983:13].*

Misralardan göründüyü kimi, qəzəl formasında yazılan bu şeirdəki təşbehlər xalq ədəbiyyatı nümunələrini xatırladır. Cinaslı qafiyələr də xalq ədəbiyyatının ruhunu özündə daşıyır:

*Ümidim yılların seline düştü,
Saçının en titrek teline düştü,
Kuru yaprak gibi eline düştü,
İstersen rüzgara salıver gitsin* [Kısakürek, 1983:55].

İlləri axan selə bənzətmək, dərdi, ümidi quru yarpaq kimi küləyə vermək təşbehləri türk aşığı ədəbiyyatına xas olan motivlərdir.

Nəcib Fazilin ilk şeirlərində xalq və təkkə ədəbiyyatına xas olan forma və şəkillərin müasir Qərb poeziyasının məzmunuyla birləşdiyini görürük. Bu şeirlərdə Faruq Nafiz nəslinin poeziyasına xas olan qürbət, eşq, həsrət, ölüm, vətən sevgisi mövzularının rəngarəngliyinə rast gəlirik. Məsələn, “Azğın dəniz” adlı şeirində Faruq Nafiz şeirin ab-havası hiss olunur:

*Hangi hissini parmağı dokundu ki derine,
Düştü gizli bir alev salkımı içerine
Hangi kabus bastı ki seni uykularında
Birdenbire cehennem kaynadı sularında?*

[Kısakürek, 1983:107]

Nəcib Fazilin poeziyasında sadə və axıcı türk dili nəzərə çarpır. Şair təmiz türkcəni, heca vəznini əsərlərində ustalıqla istifadə etməyə nail olmuşdur. Aşığı ədəbiyyatının, türk folklorunun təsiriylə yanaşı, Nəcib Fazil poeziyasında Qərb şeirin təsiri də olduqca böyükdür. Simvolizm cərəyanının bir çox xüsusiyyətləri şairin şeirlərində açıq-aydın görünür. Lakin məsələn, məşhur simvolist Əhməd Haşımın fərqli olaraq, Nəcib Fazilin şeirlərində təbiətin deyil, şəhər mühitinin mübhəm atmosferi nəzərimizi cəlb edir. 1928-ci ildən sonra Nəcib Fazil rindanə üsulu poeziyaya meyil göstərməyə başlayır. İnsanın daxili çiləsi, kədərli düşüncələri, yalnızlığı bu şeirlərin başlıca mövzularıdır. Nəcib Fazilin sevilən şeirlərindən biri olan “Qaldırımlar” məhz şəhər insanının yalnızlıq hissindən əzab çəkməsini mistik təsvirlərlə oxucuya çatdırır. Burada təsvir olunan şəhərli insan o qədər yalnızdır ki, onu əhatə edən cansız əşyalarda özünə bir həmdəm axtarmağa məcburdur:

*Kaldırımlar, ıstırap çekenlerin annesi
Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.
Kaldırımlar, duyulur sükun içinde sesi
Kaldırımlar, içimde uzayan bir lisandır*

[Kısakürek, 1983:108].

1928-ci ildən sonra şairin poeziyasına yeni ruh hakim olur. Şəhər həyatı sürən insanın yalnızlığı və qorxuları, onun şəxsi faciəsi bir çox şeirlərin əsas mövzusunə çevrilir. İnsan ruhunun çiləsi, ətrafdakı insanlarla anlaşmaqda çəkdiyi əziyyətlər bu dövr şeirlərinin geniş yer tutur. Bu şeirlərdə şübhəsiz pəncərələr, küçələr, səkilər, bacalar, soyuq mehmanxana otaqları sanki canlı məxluqlar kimi şairlə söhbət edirlər. Bütün yalnızlığıyla şəhərin hər bir daşında özünə həmdəm axtaran şair sonda rahatlığa qovuşur:

*Anladım işi, sanat Allah'ı aramamış
Buymuş oyun, gerisi yalnız çelik-çomakmış...*

[Kısakürek, 1983:48]

Simvolist şair Əhməd Haşım kimi Nəcib Fazil də bir çox şeirlərində gecə vaxtından bəhs edir, lakin onun gecə mühiti fəlsəfi düşüncələrlə doludur. Belə gecələrdə Nəcib Fazil cinlərlə, liliputlarla rastlaşır, gizli qorxu hissi ilə üzleşir. Bu qorxu hissi insan ruhunun daimi yalnızlığından yaranan bir hissdır. Dini-mistik axtarışlarda şair yolun sonunda Allaha qovuşur və məhz bunun nəticəsində rahatlıq tapmağa nail olur.

Şairin öz fikrincə, onun poeziyasını iki ünsür meydana gətirir. Bu ünsürlər hiss və fikirdir. Şeirdə əsas ünsür duyğu halına düşən düşüncədir. Yəni Nəcib Fazil şeiri bir təbliğat və ya izah vasitəsi kimi görməmiş, sadəcə məna axtarışı yolunda fikirlərini ifadə etməyə çalışmışdır. Bu nöqteyi-nəzərdən çıxış edən şairin zəngin poeziyası başdan-ayağa fəlsəfi fikirlərlə doludur. İnsanın mütləq həqiqəti axtarması, şübhələrə qapılması, böyük bir şəhərin səkilərində yalnızlığa düşməsi Nəcib Fazil şeirinin atmosferini təşkil edir. Onun şeirlərində insan ruhunun iztirabı, çiləsi heç də sosial problemlərdən qaynaqlanmır. Nəcib Fazil poeziyasının qəhrəmanı fərdi çiləsini çəkərək özünü axtarmaqdadır. Bu haqda məşhur tədqiqatçı-ədəbiyyatşünas alim Təhsin Banguoğlu yazır: “*Onun bir çox şeirlərində təzahür edən mənəvi böhran xaricdən qaynaqlanan sosial səbəblərdən deyil. Şairin iztirabı daha çox fərdi və metafizik düşüncələrə əsaslanır; bütün incəsənət növləri kimi şeir də varlığı əhatə edən sirrlər və gözəlliklər yolunda Allahı, yəni mütləq həqiqəti axtarmaqdır*” [Nəcib Fazil Kısakürek, 1983:255].

Yuxarıda səslənən fikirlər Nəcib Fazilin poeziyadakı kredosunu ifadə edir. Məhz bu fikirlərin nəticəsində şair illər sonra yazdığı şeirlərdən imtina etməyə

başlayır. Çünki onun fikrincə, sənət mütləq həqiqəti axtarmaq işidir və mütləq həqiqət Allah olduğundan, onunla bağlı olmayan əsərlər boşuna yazılan əsərlərdir. Bu haqda şair 1962-ci ildə “Çilə” kitabına yazdığı ön sözdə belə deyir: “*Bundan əvvəlki üç əsərim (O vaxtlar Allaha bağlılığım bəlli olmadığı üçün göylərə çıxarıldım) cılız və qeyri-adekvat davranış idi. İndi köhnələrdən bir çoxunu atmaq, onlarla əlaqəmi kəsmək istəyərək deyirəm ki, mal sahibi mənəmsə, bunları istəmədiyim, tanımadığım və tulladığım məlum olsun, bunlar mənim ruhuma aid deyil*”.

Nəcib Fazilin istər poeziyasında, istərsə də dram əsərlərində “mən” fikri üstünlük təşkil edir. İnsan “mən”ini axtarır:

*Ben, usanmaz bekçisi, yolcu inmez hanların
Ben, tükenmez ormanı, ısınmaz külhanların*

[Kısakürek, 1983:185]

Bu misralardakı təsvirlərin hamısı yenə də insanı ifadə edir. Ümumiyyətlə, şairin bu şeiri sanki onun bütün yaradıcılığı boyunca davam etmiş axtarışının bir xəritəsidir. Şair özünü tapmaq naminə uzun və keşməkeşli, şübhələrlə, nəfs qarşısında məğlubiyyətlərlə, əzablarla dolu olan bir səyahətə çıxır. Bu səyahət şairin həyatıdır. Həyatını əsərlərində, poeziyasında təsvir edən şair oxucunu ən gizli qorxularıyla tanış edir:

*Ben, kimsəsiz seyyahı, mechuller caddesinin
Ben, yankısından kaçan çocuk, kendi sesinin
Ben, sırtında taşıyan işlenmedik günahı,
Allah'ın körebesi, cinlerin padişahı* [Kısakürek, 1983:166]

Şair Sezai Karakoça görə, Nəcib Fazilin bu şeirində təsvir olunan mühit qərbliləşərək yadlaşmaya doğru üz tutmuş İstanbuldur. İslam mühitindən uzaqlaşaraq Qərbin ənənələrini mənimsəyən istanbullu getdikcə baş verənlərdən yalnızlıq hissənə qapılır. Sezai Karakoç yazır: “*Bu mühit İslamdan uzaqlaşmağa başlayan, qərbliləşərək yadlaşmağa doğru gedən, böyük şəhər tənhalığını yaşamağa başlayan İstanbuldur. Uşaqlığı belə bir mühidə, xüsusilə İstanbulda keçən sənətkarlarımızın bir qismi maddi sıxıntılar içində dialektikaya qapanmış, bir qismi də mənəvi aləmə sığınaraq Allaha gedən yolla irəliləməyə çalışmışdır. Şeirdəki “məchullar küçəsi” şairin özünü tənha hiss edərək getdiyi sənət və ilahiyat küçəsidir*” [Kısakürek, 1983:167].

Nəcib Fazil bir çox şeirində insanın “mən”indən bəhs edir. Bu “mən” şairin özü deyil, bütün insanlardır.

Nəcib Fazil poeziyasının forma və üslub xüsusiyyətlərindən bəhs edərkən qeyd etməliyik ki, şeirin hər bir formada gözəl ola biləcəyinə inanan şair, daha

çox heca vəznində yazmağa üstünlük vermişdir. Şairin bu vəzndə yaratdığı əsərlər sadə danışıq türkcəsindədir. Şair əsərlərdə işlədilən dil haqqında deyir: *“Yazı dili dedikdə sənətkarın istifadə etdiyi dil başa düşülürsə, bu dil xalqın danışdığı dil olmalıdır. Sənət üçün xalqın danışdığı dildən başqa bir dil təsəvvür edə bilmirəm. Bununla belə xalqın danışdığı dildə danışmaq mütləq şəkildə xalqın başa düşəcəyi bir şeyi söyləməyə məcbur olmaq deyildir”* [Kısakürek, 1983:46].

Yuxarıda deyilənlər şairin illərlə davam edən “sənət sənət üçünmüdür” və ya “sənət cəmiyyət üçünmüdür” suallarına olan cavablarından biridir. Bu mövzuda fikirlərini izah etməyə çalışan Nəcib Fazil əlavə edir: *“Mənim üçün ədəbiyyatın qayəsi hər şeydir, lakin bir şey deyildir. XIX əsrin hamıya məlum olan klassik “sənət sənət üçündür” nəzəriyyəsinə tam mənası ilə tərəfdar olmadan deyə bilərəm ki, sənət cəmiyyət üçün deyildir. Sənət ayrı bir dünyadır və o dünya özü üçündür. Sənət ayrı və mücərrəd, öz qanunlarına tabe olan bir aləmdir”* [Kısakürek, 1983:46].

Şairin fikirlərindən belə çıxır ki, o, sənəti sənəti anlayanlar üçün və sadə bir dildə yaratmağın tərəfdarı olmuşdur. Məhz bu səbəbdən onun şeirlərinin dili sadədir, lakin bu sadəlik heç də sadə olmayan fəlsəfi düşüncələrin bəyanına xidmət edir. Şairin yaradıcılığında yer alan mövzular sonralar sadəcə bir qayəyə – mütləq həqiqəti tapmağa xidmət edəcəkdir. Bu yolda irəliləyərkən şair bir-birindən gözəl, lakin təəssüflər olsun ki, sonralar bəyənəcəyi misralara imza atmış olur. İlk şeirlərində otel otaqlarından, ölüldən, cənazələrdən, yarı qaranlıq otaqların çılpaq divarlarındakı mıxların kölgəsindən, gözləri çıxarılmış korlar kimi küçələrə nəzərlərini zilləyən evlərdən bəhs edən Nəcib Fazil bu tərz şeirlərində məhz axtarış içindədir. Onun duyğuları, keçirdiyi hisslər bəzən həzin olmaqla bərabər qorxu hissləriylə də doludur:

*Kalbim bir güldür ki gündüzler ölgün
Onu açın, onu açın geceler!
Beni yadedermiş gibi bütün gün
Ötün kulağımda çın çın ... Geceler.*

*Geceler, çəkmeyin benimçin hüznü
Gelin siz, ruhumu tenimden yüzün,
Bırakın naşımı yerde gündüzün,
Gölgemi alın da kaçın geceler* [Kısakürek, 1983:51].

Nəcib Fazilin Nazim Hikmətə münasibəti. Nəcib Fazil Kısakürək poeziyasından bəhs edərkən onunla eyni zamanda yaradıcılığa başlamış digər bir sənətkar Nazim Hikmətdən də bəhs etmək lazımdır. Qeyd etməliyik ki, Nəcib Fazil müsahibələrində Nazim Hikmət poeziyasına da toxunmuşdur. Sənətdə modernizmə münasibətindən bəhs edərkən Nəcib Fazil Nazim Hikmətin poeziyadakı modernist cəhdlərini qəbul etmədiyini bildirir: *“Nazim Hikmət maraqlı şəxsiyyətdir, lakin şeiri bir qəpiklikdir. Nazim, təəssüf ki, tərəqqi mərhələsidir. İki böyük şəhər arasındakı məntəqə kimi ilk vəziyyətində qalmış, qurumuş, bir addım atmaq qabiliyyətini itirmiş mərhələdir. Nazim zənn edir ki, modernizm vəznə, qafiyəsiz, dağınıq, rəngi və ritmi inkar edən saxta qəlibli hərəkət deməkdir. Nazimin şeirindəki dünya, əşya və məsafələr məhdud, yuxarısı alçaq tavan kimi başımıza dəyən havasız bir küpdür”* [Kısakürək, 1983:34].

Nəcib Fazilin Nazim Hikmət poeziyası haqqında söylədiyi bu fikirlər, zənnimizcə, Nazim Hikmətin sərbəst vəznədə yazdığı şeirlərlə bağlıdır. Yaradıcılığın ilk dövrləri XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edən Nazim Hikmətin ilk yazdığı şeirlərdə həm forma, həm qafiyə, həm də lirizm güclü idi.

Hərbi Dənizçilik Məktəbində oxuduğu illərdə Nazim Hikmətin müəllimləri arasında məşhur türk şairi Yəhya Kamal da var idi. Məhz bu şairin yaradıcılığı Nazim Hikmətin ilham mənbələrindən biri olmuş, o, ilk şeirlərini məhz Yəhya Kamala göstərmiş və ondan dəyərli məsləhətlər almışdır. Təsadüfi deyil ki, şairin bu dövrlərdə yazdığı şeirlərində istər mövzu, istərsə də forma baxımından Yəhya Kamal, Fəruq Nəfiz, Orxan Seyfi təsiri hiss olunur:

*Bir inilti duydum serviliklərdə
Dedim: Burada da ağlayan var mı?
Yoxsa tek başına bu kuytu yerde,
Eski bir sevgiyi anan rüzgâr mı?
Gözlere inerken siyah örtüler,
Umardım ki artık ölenler güler,
Yoxsa hayatında sevmiş ölümlər,
Hâlâ servilerde ağlıyorlar mı?* [Ahmet,1997:592]

Nazim Hikmətin ilk şeirlərindən biri olan bu şeirin həm dili, həm də forması, sözsüz ki, illər sonra şairin qələmindən çıxan şeirlərdən fərqlənir. Nazim Hikmət yaradıcılığının ilk dövrlərində qələmə aldığı şeirlərin mövzuları arasında məhəbbət, həsrət, ölüm, qadın mövzuları xüsusi yer tutur. Bu dövr şeirlərində şair türk qadınının taleyindən söhbət açır, dinlə bağlı, mövləvilik dərğahıyla bağlı fikirlərini dilə gətirir. Bu şeirləri arasında babasına yazdığı “Dərğahın quyusu” şeiri şairin uşaqlıq illərindən xəbər verir:

*Ne içli bir dua, ne içten bir âh,
Uyuyor serviler altında dergâh!..
Kaç kere gönlümü dinledi bu yer.
Tek tük kandillerde yorgun alevler
Titriyor gecenin sert rüzgâriyle.
Gece sanki sönen yıldızlarıyla
Gölgeli dergâhın dolmuş içine...
Bir inilti, bir ses... Bu yalvarış ne?
Yarabbi, ne içten anıldı adın!..*

[<http://yeniedebiyat.blogcu.>]

Göründüyü kimi, bu misralarda Nazim Hikmət hələ ateist düşüncələrdən uzaq, təkkələri ziyarət edən bir dindardır. Onun dinlə bağlı yazdığı digər şeiri “Ağa Camisi” şeiridir:

*havsalam almıyordu bu hazin hali önce
ah, ey zavallı cami, seni böyle görünce
dertli bir çocuk gibi imanına bağlandım;
allah'ımın ismini daha çok candan andım*

[Ahmet, 1997:593].

Nazim Hikmət, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, yaradıcılığına başladığı dövrlərdə milli ədəbiyyatın təsiri ilə şeirlər yazırdı. Bu şeirlərin dili sadə və axıcıdır. Hecada yazdığı şeirlərdə formanın düzgün olmasına çalışan şair şeirlərin mövzularını da o dövrün ab-havasına uyğun seçmişdir. Yuxarıda bəhs etdiyimiz Nəcib Fazillə Nazim Hikməti, zənnimizcə, birləşdirən ortaq bir nöqtə də var. Bu nöqtə hər iki şairin yaradıcılığının ilk dövründə yazdığı şeirlərdən sonralar imtina etmələridir. Nəcib Fazil dinə, təkkələrə yönələrək, mütləq həqiqətdən uzaq mövzulardakı şeirlərindən imtina etmiş, Nazim Hikmət isə əksinə, dindən uzaqlaşaraq, ictimai fikirli şeirlərə meyil etmiş və nəticədə yaradıcılığının ilk dövrlərinə təsadüf edən, fikrimizcə, olduqca gözəl şeirlərini bəyənmişdir. Şairin bəyənmədiyi şeirləri arasında “Yaralı həyalet“, “Kırk haramilərin əsiri“, “Yolçu“, “Ağa Camisi“, “Mevlana, İstanbulun fəthi” kimi şeirlər yer alır.

Bu dövr şeirlərində Nazim Hikmət beşhecaçı şair dostlarına da bir neçə şeir ithaf etmişdir. Onların arasında Orxan Seyfinin “Könlüm” şeirinə nəzirə maraqlı doğurur:

BENİM GÖNLÜM
Gönlü kelebek olan şaire
210

*Benim gönlüm bir kartaldır,
Nerde güzel görürsem ben:
Haydi derim haydi saldır!
Böyle her an kan dökmekten
Gagasının rengi aldır!..
Göklerinde tek yaşıyor,
Gönüllerin ilâhıdır!
Gönüllerle uğraşıyor,
Her fırtına bir âhıdır!.. [http://yeniedebiyat.blogcu.com_]*

Bu şeirində Nazim Hikmət Orxan Seyfinin:

*Benim gönlüm bir kelebek
Dolaşıyor çiçek çiçek.
Tükenecek ömrü böyle
Çırpınarak, titreyerek
Ne şerefli bir adı var,
Ne bir büyük maksadı var.
Her gün biraz zedelenen
İki ipek kanadı var! [Ahmet, 1997:67]*

şeirinə cavab yazmışdır.

Şair yazdığı cavabda Orxan Seyfinin kəpənək qəlbinə qarşı özünün qartal türəyini qoyur. Bu, şairin mübariz ruhundan xəbər verən bir bənzətmədir. Orxan Seyfi çətin həyat yolunda qanadları qırılan bir kəpənəyə bənzətədiyi qəlbiylə öz daxili aləmindən bəhs edərkən Nazim Hikmət al rəngli dimdikdən danışır. Bu al rəng sonralar şairin sosialist ideyalarının bir simvolu kimi də qəbul edilə bilər.

Nazim Hikmətin yaradıcılığının ikinci dövrü artıq yeniliklərlə dolu olmuşdur. 1928-ci ildən etibarən “Rəsimli Ay” jurnalında dərc etdirməyə başladığı bu şeirləri həm formaca, həm də məzmunca bu dövrə qədərki şeirlərindən seçilirdi. Bu haqda şair Orxan Seyfi yazır: “*Nazimin duyğu, görüş və düşüncələrindəki dəyişiklik Rusiyada yaşamasıyla başlamışdır. Sitayiş edəcəyi yeni bir din axtaran şair Rusiyada qaldığı müddətdə inqilabın bütün ideyalarını mənimsəmişdir. Mənəvi varlığı o qızıl qasırğa içində yoğrulmuşdur. Axtardığı şövqü o inqilabda tapmışdır. Sanki şair orada yenidən formalaşmış və ikinci dəfə doğulmuşdur*” [Seyfi, 1970:594].

Nazim Hikmətin həm fikir, həm də qələm dostu Sabiha Sertel onun “Rəsimli Ay”da fəaliyyəti haqqında yazırdı: “*Nazim “Rəsimli ay”da çalışmağa başladığından sonra onun texnikası ilə şeir yazan gənc şairlər onun ətrafında toplandılar. Nazimin bəyəndiyi bu şairlər də məcmuədə dərc olunurdu. “rəsimli*

ay” artıq sol yazarların toplandığı, hekayələrini dərc etdirdikləri bir jurnala çevrilmişdi. Sədri Ertem, Səbahəddin Əli, Suat Dərviş və digər yazarların hekayələri jurnalda dərc olunurdu. Bu yeni ədəbiyyatçılar cəmiyyətin sosial vəziyyətini, işçilərin, kəndlilərin yuxarı zümrələrin təzyiqi altında çəkdikləri dərdləri var gücü ilə dilə gətirirdilər. nazim yeni bir ədəbiyyatın təməlini qoymaqla kifayətlənməmiş, eyni zamanda sosializm mübarizəsinə yeni ünsürlər qazanmağa çalışmışdır” [Hamdi, 1977:114].

Sabiha Sertel Nazim Hikmətin poeziyasını çox yüksək qiymətləndirərək qeyd edir ki, Nazim realist bir şairdir və bu realizmi o, öz şeirlərində ustalıqla əks etdirmişdir. Nazim Hikmət mistik, romantik ədəbiyyata qarşı mövqə tutan şair idi. Onu beynəlmiləl şair edən amil insana, insanlığa, əzizlərin qurtuluşu üçün duyduğu həyəcan və bəslədiyi fikirlərdir.

Nazim Hikmət “Rəsimli Ay” jurnalında işlədiyi dövrdə bu jurnalın səhifələrində “Bütləri dağıdırıq” adlı bir təbliğata başlamışdı. Nazim Hikmətin fikrincə, milli ədəbiyyat yaradanların əksəriyyəti milli ədəbiyyatı yaradanlar olmamışlar. Şair milli bir ədəbiyyatın millətinin problemlərindən bəhs etməli olduğunu bildirərək, Əbdülhəq Hamid, Mehmed Əmin poeziyasını tənqid atəşinə tutmuşdur. Nazim Hikmət Məhməd Əmini şair hesab etmədiyini bildirir, Əbdülhəq Hamidin əsərlərinin xalqdan uzaq olduğunu iddia edirdi. Bütün bu mübahisələrin sonunda Hamid Nazim Hikməti bir gün evinə dəvət edir. Ədəbiyyat haqqında edilən söhbətlərdən olduqca təsirlənən Nazim Hikmət yazırdı: “Əbdülhəq Hamid sənət barədə danışdı. Sənətin tarixini, müxtəlif ədəbi məktəbləri, şeirdə, ədəbiyyatda, teatrda baş verən dəyişiklikləri elə izah etdi ki, onun qarşısında öz cəhalətimi başa düşdüm. Bununla belə mən də onun bilmədiklərini, realist sənəti izah etdim. Böyük maraqla dinlədi. “Bütləri qırmaqda haqlısınız”, – dedi: “Biz də ədəbi həyata qədəm qoyduğumuz zaman eyni şeyi etdik. divan ədəbiyyatını yıxdıq, TənziMAT ədəbiyyatını gətirdik. Türk ədəbiyyatına yeni həmlələr etdik. Biz onları yıxdıq, siz də bizi yıxacaqsınız”. [Hamdi, 1977:12].

Göründüyü kimi, Nazim Hikmət Hamidə qarşı bir qədər haqsız davrandığını başa düşmüşdür. Doğrudan da, hər dövr özüylə bərabər yeni ab-hava gətirir və sosial-siyasi, ictimai hadisələrin tələbindən yeni ədəbiyyatın yaranması qaçılmazdır. Lakin yuxarıda Nəcib Fazilin qeyd olunan bir fikri ilə də razıyıq ki, ədəbiyyat mütləq bir ictimai səciyyə daşıyamalıdır. Sənət həm xalqın, həm də sənəti anlayanların olmalıdır.

Nazim Hikmət 1924-cü ildə Türkiyəyə qayıtmış, inqilabi “Oraq-çəkiç” qəzetində, “Aydınlıq” jurnalında Lenin ideyalarını tərənnüm edən əsərlərlə çıxış etmişdir. Həmin orqanlar bağlandıqdan sonra təqib olunan və 1925-ci ildə qiyabi

surətdə 15 il həbsə məhkum edilən Nazim Hikmət 1927-ci ildə yenidən gizli olaraq SSRİ-yə gəlmişdir. 1928-ci ildə Bakıda şairin “Günəşi içənlərin türküsü” adlı ilk şeirlər kitabı çapdan çıxmışdır. 1938-ci ildə yenidən Türkiyəyə qayıtdıqdan sonra həbs olunan Nazim Hikmət 8 ay həbsxanada qalmış və işdə heç bir dəlil-sübut olmadığına görə azad edilmişdir.

1929-cu ildə “835 sətir”, 1930-cu ildə “Baron-3”, 1930-cu ildə “1+1=1”, 1931-ci ildə “Səsini itirmiş şəhər” kitablarındakı şeirlərdə xalqın ağır həyatı, inqilabi mübarizəyə çağırış öz əksini tapmışdır. 1924-cü ildə yazdığı “Cokonda və Şi-Ya – u” poeması, 1932-ci ildə yazdığı “Benerci özünü niyə öldürdü” mənzum romanı imperializmin müstəmləkə siyasətinə qarşı yönəlmişdir. Onun “Kəllə”, 1932-ci ildə “Bir ölü evi, yaxud mərhumun naləsi”, “Bayramın ilk günü”, 1935-ci ildə “Şöhrət və ya unudulan adam” pyeslərində kapitalizm quruluşu kəskin şəkildə ifşa edilmişdir. 1932-ci ildə türk kommunistlərini yekdil mübarizəyə səsləyən “Gecə gələn teleqram” şeir toplusuna görə 5 il həbs cəzasına məhkum olunmuşdur. Bir ildən sonra amnistiya əsasında azad edilmişdir. Sonralar şair, demək olar ki, hər yeni kitabın nəşrindən sonra həbsə məhkum olunmuşdur.

1951-ci ildən ömrünün sonunadək ikinci vətəni sayılan SSRİ-də yaşamış və bu dövrdə 1952-ci ildə “Türkiyədə”, 1955-ci ildə “Qərib adam”, 1956-cı ildə “İvan İvanoviç vardımı, yoxdumu?”, 1960-cı ildə “Domokl qılıncı” və s. pyeslərini, şeir və poema, poeziyaya və dramaturgiyaya dair məqalələrini yazmışdır.

Rusiyada olarkən Vladimir Mayakovskinin yaradıcılığı ilə yaxından tanış olan Nazim Hikmət onun sərbəst vəzndə yazdığı şeirlərdən ilhamlanaraq özü də bu tərzdə əsərlər yazmağa başlamış və beləcə sərbəst şeiri türk poeziyasına qazandırmışdır. Lakin şair onun haqqında Mayakovski poeziyasını təqlid etdiyini söyləyənlərə cavab olaraq bildirmişdir ki, o, bir müddət futurizm cərəyanının təsirinə qapılmış və Mayakovskinin şeirlərini bəyənsə də, onu təqlid etməmişdir. Nazim Hikmət sərbəst vəzndə yazdığı şeirləri haqqında danışarkən bildirir ki, bu vəzn türk ədəbiyyatında əsrlərlə mövcud olan əruz vəzninin sərbəst müstəzadına bənzəyir: “*Mayakovski rus əruzunun bir növ son həddinə çatdırılmış, müstəzadlı tərzində yazır. Ahəng və ölçü baxımından aramızda heç bir oxşarlıq olmayan Mayakovski ilə mühtəva baxımından da ayrıyıq. O, hər şeydən öncə və hər şeyə rəğmən fərdiyyətçidir. Mən isə deyiləm*”... [Hamdi, 1977:590].

Nəticə/Conclusion

Bütün yuxarıda qeyd etdiklərimizdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, həm Nəcib Fazil, həm Nazim Hikmət türk poeziyasına yeni ab-hava gətirmiş

sənətkarlardanırlar. Onların poetik nümunələri istər məzmun, istərsə də forma baxımından onlarla eyni dövrdə fəaliyyət göstərmiş ədəblərin yaradıcılıqlarından seçilir. Hər iki şair insan psixologiyasını müxtəlif aspektlərdən təhlil edərək, əsərlərində ayrı-ayrı obrazlar timsalında əks etdirməyə çalışırdılar. Həyatlarının böhranlı məqamları hər iki sənətkarın yaradıcılıqlarına yeni məzmun qazandırmış, keçirdikləri hisslər misralarına dərin fəlsəfi məna qatmışdır.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Müşfiq, M. (1973). Əsərləri, III cild. – Bakı, – 353 s.
2. Ahmet, K. (1997). Türk Edebiyatı. 5 ciltte, III c. – İstanbul: Türk Edebiyatı vakfı yayınları. – 771 s.
3. Hamdi, T. (1977). Edebiyat Üzerine Makaleler. – İstanbul: Dergah Yayınları. – 522 s.
4. Karaalioglu, S. (1973). Türk Edebiyatı Tarihi: 2 ciltte. II c. – İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları. – 798 s.
5. Kaplan, M. (1975). Şiir tahlilleri. – İstanbul: Dergah Yayınları. – 224 s.
6. Kısakürek, N.F. (1983). Hayatı, sanatı, çilesi. Hakkındaki tüm yazılar. – İstanbul: Ağrı Yayınları. – 569 s.
7. Sertel, S. (1969). Roman gibi.– Sofya: Narodna Prosveta. – 374 s.
8. Seyfi, O. (1970). Şiirler.– İstanbul: Milli Eğitim basımevi – 238 s.
9. Türk Yenilik Şiiri Antolojisi (1968). – İstanbul: Varlık Yayınları. – 126 s.
10. Ünaydın, R. (1985). Diyorlar ki... – Ankara, – 350 s.
11. <http://yeniedebiyat.blogcu.com/yayimlanmis-ilk-siirler-nazim-hikmet/11914570>

Məqalə tarixçəsi

<i>Daxil olub</i>	<i>16.01.2026</i>
<i>Düzəlişə göndərilib</i>	<i>27.01.2026</i>
<i>Qəbul edilib</i>	<i>10.02.2026</i>
<i>Nəşrə tövsiyə edib</i>	<i>Razim Məmmədov</i>
<i>filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent</i>	